

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Bíró-Nagy András

EP-képviselők és szerepeik

Közép-európai politikusok az Európai Parlamentben

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Prof. Dr. Ilonszki Gabriella, DSc
egyetemi tanár

Budapest, 2015

Politikatudományi Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Bíró-Nagy András

EP-képviselők és szerepeik

Közép-európai politikusok az Európai Parlamentben

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Prof. Dr. Ilonszki Gabriella, DSc
egyetemi tanár

© Bíró-Nagy András

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	3
1. A kutatási előzmények és a téma indoklása	4
2. A felhasznált módszerek.....	6
3. Az értekezés eredményei	9
3.1. A közép-európai EP-képviselők beágyazottsága a nemzeti politikába	9
3.2. A közép-európai EP-képviselők társadalmi-demográfiai jellemzői	10
3.3. A közép-európai EP-képviselők beilleszkedése európai pártcsaládjaikba	11
3.4. EP-képviselők és szerepeik: egy lehetséges szereptipológia	11
3.5. A közép-európai EP-képviselők szerepválasztására ható tényezők	12
3.6. A választási rendszerek és a közép-európai EP-képviselők hazai aktivitása	12
3.7. A közép-európai EP-képviselők karrierútjai	13
3.8. A közép-európai képviselők szerepei és az EP-n belüli tevékenységek	14
3.9. A közép-európai képviselők szerepei és az EP-n kívüli tevékenységek	15
4. Főbb hivatkozások	16
5. A témakörrel kapcsolatos saját (ill. társszerzős) publikációk jegyzéke	20

1. A kutatási előzmények és a téma indoklása

Az Európai Parlentről készült tudományos kutatásokban az utóbbi időkhöz éppen azok szorultak háttérbe, akiket az uniós intézményrendszerben egyedülként közvetlenül választanak: az európai parlamenti képviselők. Az EP kétségkívül jelentős intézményi fejlődésen ment keresztül az első, 1979-es közvetlen választás óta, „fűgefalevéből társjogalkotó” lett (Corbett et al. 2011: 3). Az évtizedeken át folyamatosan változó, bővülő és erősödő intézmény esetében az akadémiai érdeklődés egyik fő iránya ezért az Európai Parlament történelmi fejlődésének, hatáskörváltozásainak bemutatása lett. Az Európa-szerte megrendezett közvetlen választás is jelentős kutatói figyelmet generált, ahogy a belső pártpolitikai dinamikák, a pártverseny és a pártkohézió témái is. Abból fakadóan, hogy az Európai Parlament szerepét csak az európai intézményrendszer részeként lehet teljes mértékben megérteni, az uniós intézményi mátrixon belüli helye, a más intézményekkel való kölcsönhatások vizsgálata képezte az EP-ről szóló tudományos munkák negyedik fő lábát (Hix et al. 2002).

E disszertáció kiindulópontja, hogy egyetlen intézmény működése sem érthető meg anélkül, hogy a vizsgálat középpontjába helyeznénk azokat a szereplőket, akik megtöltik tartalommal az intézményi kereteket, és alkalmazkodási stratégiákat alakítanak ki a formális és informális szabályokhoz. Az 1990-es évek második felétől ez a felismerés hajtotta az EP-képviselőkről szóló úttörő kutatások (Katz 1997, Scarrow 1997, Norris 1999, Wessels 1999) szerzőit, akik jelentős eredményeket értek el a karrierutak, a parlamenti rekrutáció és a képviselői szerepfelfogások feltárása terén. A 2000-es évek pedig nagy előrelépést hoztak a képviselői magatartás (Hix et al. 2007), az EP-n belüli aktivitások (McElroy 2006, Yordanova 2009), illetve a képviselők és a képviselőcsoportok kapcsolatának (Hix-Noury 2009) elemzésében.

Közép-európai országokként e dolgozatban azon tagállamokra hivatkozom, amelyek a régióból 2004-ben egyszerre csatlakoztak az Európai Unióhoz. Ebből következően Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia számára nemcsak a megelőző évtizedek történelme – a szocializmus évtizedei, majd a rendszerváltás időszaka – teremtett hasonló kontextust politikai elitjeik fejlődéséhez, hanem az uniós csatlakozás utáni első évtized is. Ez a tíz év már elegendő idő annak áttekintéséhez, hogy miként ment végbe a közép-európai politikai elit európaizációja (Semenova et al. 2014) egy új platformon, az

Európai Parlamentben. Az évtizedek óta kialakulóban lévő szupranacionális politikai elitbe (Cotta 1984, Norris 1999, Verzichelli-Edinger 2005) hogyan illeszkedtek be a közép-európai képviselők? Mennyire váltak aktív résztvevőivé és alakítóivá az európai közpolitikai rendszernek (Ágh 1998)? Milyen viszonyt alakítottak ki európai pártcsaládjaikkal (Hix-Noury 2009, Hix-Høyland 2013) és mennyire maradtak közel a nemzeti politikához (Raunio 2000)? Politikusi szerepfelfogásukat milyen tényezők befolyásolják a legnagyobb mértékben (Katz 1997, Farrell-Scully 2003, Navarro 2008), és ez milyen módon jelenik meg az EP-n belüli és az intézményen kívüli tevékenységeikben? A közép-európai tagállamok EP-képviselőit ezen kérdések felől közelítve vizsgálom.

A politikusi szerepfelfogások politikatudományi jelentőségének felértékelődése az utóbbi évtizedekben annak volt betudható, hogy a politikusi szerepek tanulmányozása hozzásegíthet ahhoz, hogy a formális szabályoknál, procedúráknál, intézményi pozícióknál mélyebbre lássunk, és az intézményi folyamatokról olyan képünk lehessen, amely figyelembe veszi azt is, hogy a politikusok miként látják a saját munkájukat. A szerep fogalma a politikatudományi szakirodalomban szorosan összefonódik a képviselet fogalmával. Ennek oka, hogy a politikusi szerep a képviselőnek a képviselet lényegéről kialakult képét, és az ebből következő tetteket fedi. Kit és hogyan képviselnek a politikusok? Milyen célok mozgatják őket? Milyen tényezők vannak hatással a politikusok szerepválasztására? Ilyen és ehhez hasonló kérdések térnek vissza rendre a téma több mint ötven évre visszamenő irodalmában.

A szerepfelfogások elméletei gyakorlati haszonnal is járhatnak, mivel segíthetnek feltárni a kapcsolatot a képviselők elképzelései és tettei között, illetve növelhetik előrejelzési képességeinket arra vonatkozóan, hogy egy bizonyos szerep milyen viselkedési formákkal járhat együtt. A szerepek kategorizálása szintén hozzájárulhat annak megértéséhez, hogy a politikusok miként alkalmazkodnak az intézményi környezethez, és ahhoz is, hogy az intézményi változások milyen új ösztönzőket vagy korlátokat teremtenek a képviselőknek. Ez utóbbi pedig jelzi a szerepkutatások talán legjelentősebb hozzáadott értékét: végső soron a politikai rendszer működésébe nyerünk betekintést, azokon keresztül, akik a rendszert működtetik.

Műfaját tekintve e disszertáció egy neoinstitucionalista elitkutatás. Ebből következően fontosnak tartja az intézményi keretek hatását a politikusi viselkedésre, de az egyéni preferenciáknak (karrierterveknek, ideológiai pozíciónak, szakmai tapasztalatnak) is nagy jelentőséget tulajdonít. A domináns szerepfelfogások beazonosítására szolgáló szereptipológia kidolgozásához jelentős inspirációként szolgált Strøm (1997) elmélete a politikusok „szüksős

erőforrásainak” beosztásáról. Alapvetően elfogadom a szerepek stratégiai megközelítésének fontosságát, de azt nem tartom elegendőnek a különböző szerepek kialakulásának egyetlen magyarázataként. Az intézményi környezet (beleértve a választási rendszert), a karrierutak és a viselkedési szokások vizsgálata is következik Strøm azon definíciójából, miszerint „a parlamenti szerepek rutinná vált stratégiák, melyeket célok vezérelnek, és szabályok korlátoznak”. Ezek mind olyan szempontok, amelyeket e kutatás is alapvető fontosságúként kezel, de relevánsnak tartom azon törekvéseket is, amely normák, attitűdök integrálását is szükségesnek tekintik (Navarro 2008).

Jelen kutatás abban a tekintetben is illeszkedik a neoinstitutionalista szerepkutatások főáramához, hogy a politikusi szerepek feltárásához és bemutatásához a képviselők véleményeit és attitűdjeit tekinti kiindulási alpnak. Függetlenül attól, hogy a politikusok által megadott válaszokat szereptípusok azonosítására vagy egy tipológia tesztelésére használjuk, egy dolog közös: ahogy a képviselők látják magukat és feladataikat, az központi jelentőségű. „Akkor beszélhetünk parlamenti szerepekről, ha a politikusok nézetei arról, hogy mit jelent képviselőnek lenni, valamilyen módon figyelembe vannak véve” – írja a tudományterület jelenlegi állását összegző kötetének záró fejezetében Blomgren és Rozenberg (2012: 215). Ez a szempont a közép-európai európai parlamenti képviselőkről szóló kutatás megtervezésekor is alapvető fontosságú volt.

2. A felhasznált módszerek

A disszertációban számos aspektusból és eszközzel megvizsgálom, hogy mit jelentett az EP számára a közép-európai képviselők megjelenése, illetve, hogy az EP intézményi keretként milyen hatással volt az új tagállamok politikusaira. A változatos szempontok mind a disszertáció fő kutatási kérdése megválaszolásának irányába visznek, mely így hangzik: milyen tényezők befolyásolják a közép-európai képviselők politikusi szerepválasztását az Európai Parlamentben, és vannak-e jellegzetes különbségek az egyes szerepek között az EP-n belüli és kívüli tevékenységekben? A neoinstitutionalista szakirodalomból kiindulva azzal a hipotézissel éltem, hogy az intézményi szocializációhoz és a személyes preferenciákhoz kötődő változók egyaránt fontosak. A kérdés második felére pedig abból indulok ki, hogy kimutathatók különbségek az egyes szerepek között az EP-n belüli és kívüli képviselői aktivitások formáiban (H1), tehát a különböző attitűdstruktúrák a tettekben is visszaköszönnének. A kutatást vezérlő kérdésben a politikusi szerepeket tehát függő és független változóként is vizsgálom.

Első körben fontos tudni azt, hogy a cseh, lengyel, magyar, szlovák és szlovén képviselők miben hasonlítanak és miben különböznek a többi EP-képviselőtől? A főbb társadalmi-demográfiai változók, a politikai tapasztalat és a képviselők néhány fontosabb attitűdje alapján azt a hipotézist tesztelem, miszerint a közép-európai képviselők már a csatlakozás utáni 10 évben is hasonlítottak (nemzeti elitjeik jellemzői alapján) a régi EU-15-ökből származó képviselőkhez (H2). E feltevés háttérében pedig az áll, hogy a nemzeti parlamentek a közép-európai rendszerváltások óta átestek egy professzionalizálódási perióduson (Ilonszki 2009), és mivel az EP-elit jórészt a nemzeti politikai elitből kerül ki, ez a megállapítás az EP-képviselőkre is igaz lehet.

A pártok, az európai képviselőcsoportok meghatározó szereppel bírnak az Európai Parlament belső működésének strukturálásában. Megkerülhetetlen ezért annak vizsgálata, hogy milyen hatással voltak a közép-európai képviselők a csatlakozás utáni első két teljes ciklusban az európai pártcsaládok kohéziójára? Az EP képviselőcsoportok kohéziós indexei alakulásának vizsgálatával, illetve a nemzeti párthoz való lojalitás mértékéhez hasonlítva azt a hipotézist vizsgálom, hogy a közép-európai képviselők megjelenése nem gyengítette az Európai Parlament pártos jellegét (H3).

A „választási kapcsolat” hiánya miatt a nemzeti politikával való kapcsolat kulcsfontosságú az EP-képviselők számára. Egy EP-képviselőnek kétségkívül két irányba is figyelnie kell, és döntő jelentőségű lehet az intézményen belüli és kívüli tevékenysége szempontjából, hogy a nemzeti vagy az európai szintet helyezi képviselétének fókuszába. Pártkormányzás hiányában a szakbizottságok kiemelkedő szerepe ugyancsak ismert adottság az EP világában. Az EP-képviselők mindegyikét beosztják a szakbizottsági struktúrába, ezért a képviselői lét első pillanatától felmerül a dilemma, hogy mennyi időt és energiát fordítson a politikus a policy-jellegű munkára. Ezt a kérdést minden képviselőnek meg kell válaszolni magának, hogy az EP-n belüli politikai stratégiáját ki tudja alakítani. A hipotézisem ebből következően az, hogy az európai-nemzeti és a szakpolitikai-politikai dimenziók alkalmasak a politikusi szerepek leírására (H4). Faktorelemzés és klaszterelemzés segítségével a közép-európai képviselők körében vizsgálom e dimenziók érvényességét, és teszek kísérletet egy lehetséges szereptipológia felállítására.

Mivel nincs egységes választási rendszer az európai parlamenti választásokon, ezért azt is érdemes áttekinteni, hogy a különböző rendszerekben másként viselkednek-e a politikusok? A közép-európai országokban is többféle választási rendszeren keresztül választják az EP-

képviselőket. Ezért azt a hipotézist vizsgálom, hogy azokban a választási rendszerekben, ahol a képviselőket nem zárt listás rendszerben választják, hanem a választóknak van lehetősége a személyiségekre is szavazni, ott aktívabbak a képviselők a hazai közéletben, a kampányban és az állampolgárokkal fenntartott kapcsolatokban (H5). E feltevést a közép-európai képviselők körében folytatott kérdőíves kutatásban a hazai közélettel való kapcsolattartás gyakoriságára és a kampányaktivitásra vonatkozó adatokkal tesztelem, választási rendszerek szerint vizsgálva.

Szintén fontos elhelyezni az EP-n belüli politikusi viselkedést a korábbi karrierutak és a későbbi ambíciók fényében. A hipotézisem szerint a Scarrow (1997), illetve Verzichelli és Edinger (2005) által felvázolt karrierpályák már a csatlakozás utáni második ciklusban, a közép-európai képviselők között is tetten érhetők, és köthetők az EP-ben kirajzolódó politikusi szerepekhez. Eszerint nem igaz az, hogy az EP egy szimpla politikusi elfekvő lenne, hanem ugyanúgy fontos ugródeszkát jelent a nemzeti politikába való (újbóli) belépéshez vagy egy hosszú távú európai politikusi karrierhez is (H6).

Ugyancsak vizsgálom a szerepek EP-n belüli és kívüli leképeződését a viselkedésre. Előbbi esetben azt a feltevést tesztelem, hogy vannak különbségek az egyes szerepkategóriákba tartozó képviselők között az EP-n belüli viselkedésben, és a politikusi szerepek szakpolitikai-politikai dimenziója kimutatható a képviselő által az EP-n belül választott aktivitások formáiban (H7). Egy EP-képviselőnek azonban természetesen nem korlátozódik a tevékenysége az intézményen belüli munkára, legalább olyan fontos a más uniós intézményekkel, a sajtóval, érdekképviseletekkel, állampolgárokkal való kapcsolattartás. Ezért azt a hipotézist is megvizsgálom, hogy vannak különbségek az egyes szerepkategóriákba tartozó képviselők között az EP-n kívüli munka tekintetében is, és a politikusi szerepfelfogásoknak a nemzeti-európai uniós dimenziója kimutatható az EP-n kívüli aktivitások jellegében (H8).

A hipotézisek teszteléséhez és a politikusi szerepek felvázolásához változatos forrásokat és adatokat használtam fel. Az utóbbi évek európai parlamenti elitkutatásai (Beauvallet et al. 2013, Scully et al. 2012, Verzichelli-Edinger 2005) mellett a közép-európai nemzeti parlamentekről szóló kutatások (melyek közül érdemes kiemelni Semenova, Edinger és Best 2014-es könyvének tanulmányait és Ilonszki 2009-es kötetét) eredményeit is feldolgoztam. A politikai tapasztalat elemzéséhez a közép-európai EP-képviselők életrajzai alapján saját adatbázist készítettem a főbb jellemzőkről. A pártkohézióval és az EP-n belüli, számszerűsíthetően dokumentált aktivitásokkal kapcsolatos adatokat a Votewatch

adatbázisából gyűjtöttem.

A disszertáció azonban nem jöhetett volna létre egy új kérdőíves kutatás, és az abból épített adatbázis nélkül. A közép-európai képviselőktől származó adatok hiányában nem lehetett volna a képviselőről alkotott képükről, a politikusi szerepekről, a képviselői attitűdökről, a politikai ambíciókról és az EP-n kívüli aktivitásaikról érdemi megállapításokat tenni. Két hullámban, 2011. szeptember 5-16. és 2012. június 25-július 6. között összesen négy hetet töltöttem személyes kérdőíves interjúk készítésével a cseh, lengyel, magyar, szlovák és szlovén EP-képviselők körében. A kérdőív nagy részét a European Parliamentary Research Group 2010-es EP-képviselői kutatásának kérdései adták (ezeket a későbbi összehasonlíthatóság kedvéért szó szerint vettem át), de saját kérdésekkel is kiegészítettem a kérdőívet. Az egyéni kutatásra az EPRG 2010-es kutatásának gyengébb közép-európai elemszáma miatt volt szükség. Végeredményben azonban a két kutatás remekül kiegészítette egymást, és korábban eddig nem létező gazdagságú adatbázis jött létre a közép-európai régió EP-képviselőiről. Saját kutatásom keretén belül Brüsszelben és Strasbourgban összesen 33 interjú készítem, amelyből végül 26 adatsor került be a végleges adatbázisba. Ezt az EPRG kutatásából további 19 (kétharmadrészt lengyel) képviselő válaszaival egészítettem ki. A két kutatás releváns részeinek egyesítésével egy olyan végső adatbázis jött létre, amely pártcsaládok és tagállamok szerint is reprezentatív eredményeket kínál. Összességében az így kapott adatbázis a 2009-2014-es közép-európai EP-képviselők 39,5%-át fedte le. E kutatás empirikus eredményei a dolgozatban számos helyen visszaköszönnnek.

3. Az értekezés eredményei

3.1. A közép-európai EP-képviselők beágyazottsága a nemzeti politikába

A közép-európai országok uniós csatlakozása után olyan képviselőkkel bővült az Európai Parlament, akik jobban kötődnek a nemzeti politikához, mint a régi tagállamok EP-képviselői. Míg az Európai Parlamentben a nemzeti parlamenti tapasztalat súlya folyamatosan csökken az első közvetlen választás óta, addig a közép-európai képviselők esetében a parlamenti és a kormányzati tapasztalat súlya a csatlakozás utáni első évtizedben végig fontos maradt. A vizsgált öt ország közül egyikben sem volt 50 százalék alatti a nemzeti parlamenti háttérrel rendelkezők aránya, a 2004-2009 és a 2009-2014-es ciklusban sem. A kormányzati tapasztalattal rendelkező politikusok aránya a lengyel, a magyar, a szlovák és a szlovén képviselők között is meghaladta az uniós átlagot, a cseh képviselők jelentették e szempontból a kivételt. Jelentős nemzeti politikai tapasztalatuk miatt a közép-európai képviselők még

leginkább az 1979-es Európai Parlament képviselőire hasonlítanak, de még náluk is beágyazottabbnak számítanak hazájuk politikai életébe. A helyi politika ugyanakkor sokkal ritkább rekrutációs bázisnak számít Közép-Európában, mint a régi tagállamokban. A teljes EP közel fele rendelkezik helyi politikai tapasztalattal, ezt régiókban csak a cseh képviselők múlják felül. A lengyeleknél, a szlovákoknál és a szlovéneknél nem ritka, de az átlagostól elmarad a helyi politika szerepe, míg Magyarországon szinte teljesen hiányzik ez a rekrutációs csatorna.

3.2. A közép-európai EP-képviselők társadalmi-demográfiai jellemzői

Az erős nemzeti politikai háttérből logikusan következik, hogy az EP mandátumokkal valójában a rendszerváltás után professzionalizálódott közép-európai nemzeti politikai elitiek nyertek egy újabb platformot. Nem meglepő, hogy a régióból érkező EP-képviselők a főbb társadalmi-demográfiai jellemzőik terén ugyanazokban mutatnak hasonlóságot és különbséget, mint nemzeti parlamenti elitjeik. Életkorban a késő negyvenes, kora ötvenes képviselők jelentik az átlagot, uniós átlagban és közép-európai viszonylatban is. Általánosságban véve azonban elmondható, hogy minden közép-európai tagállamból érkeznek politikai veteránok, a nemzeti és helyi tapasztalattal európai karrierbe kezdő középgeneráció és a feltörekvő, szinte politikai pályakezdő fiatalok is. Az iskolai végzettség terén a közép-európai nemzeti parlamentekre is jellemző, hogy a felsőfokú diploma a politikai karrier előfeltétele. Az EP-képviselői karrier esetében ez méginkább így van: az első tíz évben nem volt olyan lengyel, magyar, szlovák és szlovén képviselő, akinek ne lett volna felsőfokú végzettsége (mindössze három cseh képviselő nem volt diplomás). Mindez annak ellenére alakult így, hogy a társadalom egészét tekintve az új tagállamok között alacsonyabb a felsőfokú végzettségűek aránya, mint az EU-15-ökben, és a régi tagállamok EP-képviselői között közel sem rendelkezik mindenki diplomával. A nők arányát tekintve – a 2004-2009-es lengyel csapatot leszámítva – minden közép-európai ország legalább hozta a nemzeti parlamenti átlagát, a magyar és a szlovák képviselők között pedig nemcsak – az egyébként igen alacsony - nemzeti átlaghoz, hanem az EP átlagához képest is nagy arányban nyernek nők is mandátumot. A főbb társadalmi-demográfiai változókra vonatkozó hipotézis (H2) nagyrészt igazolódott: életkor és iskolai végzettség terén a nemzeti elitiek jellemzői köszöntek vissza az EP-delegációk esetében is, míg a nemi egyenlőség kérdésében a magyar és a szlovák képviselők kivételével a nők aránya elmarad az uniós átlagtól, ahogy a közép-európai nemzeti parlamentekben is.

3.3. A közép-európai EP-képviselők beilleszkedése európai pártcsaládjaikba

A 2004-2014 közötti évek tanulmányidőszaknak számítottak a fontos pozíciók és a rangos feladatok megszerzése szempontjából. Ezt támasztja alá, hogy az Európai Parlament Elnökségében és a szakbizottságok élén csak kevés közép-európai képviselőt találhattunk, annak ellenére, hogy sok magasan képzett, komoly tapasztalatokkal bíró, rutinos politikai szereplő váltott európai karrierre. A régiónak jutó vezetői posztoknál pedig nagy a lengyelek súlya: az első évtizedben ők tudtak még viszonylag jól élni a „nagy tagállamok a nagy pártcsaládokban mindent visznek” elvvel. Fontos megemlíteni azokat a kutatási eredményeket, melyek szerint az új tagállamok tapasztalt képviselői még az első ciklusos nyugat-európai EP-képviselőkkel szemben is hátrányból indultak a legrangosabb riportéri feladatokért. Az újonnan érkező közép-európai képviselők, akik közül senki nem volt mélyebben beágyazva az EP intézményi viszonyaiba, gyengébben tudták érvényesíteni érdekeiket az első időszakban. A tanulási folyamat része volt az európai képviselőcsoportok munkája ritmusának felvétele. A pártkohéziós indexek igazolták azt a hipotézist, hogy a közép-európai képviselők a kezdetektől elfogadták a belső működési mechanizmusokat és lojális frakciótagként dolgoztak (H3). Az EP pártos logikája az új tagállamok belépése után csak tovább erősödött. A közép-európai képviselők nemhogy a széthúzás irányába nem vitték európai képviselőcsoportjaikat, hanem tovább erősítették pártjaik kohézióját. A közép-európai EP-képviselők átlagosan 92-93 százalékban szavaztak együtt európai pártjukkal, ami a két legnagyobb és legbefolyásosabb képviselőcsoportban még magasabb volt. A pártkohézió olyan erős az EP-ben, hogy a szavazói magatartásban nem tudnak tükröződni különböző szerepfelfogások, ezért azok elemzésére más aktivitási formák vizsgálatára volt szükség.

3.4. EP-képviselők és szerepeik: egy lehetséges szereptipológia

A disszertációban bemutatott szerepfelfogások nem szubjektív konstrukciók, hanem a képviselők által adott válaszok elemzéséből fakadó, kvantitatív alapokon nyugvó koherens attitűdstruktúrák. A kutatás megerősítette azt a hipotézist, miszerint a politikai-szakpolitikai és az európai-nemzeti tengelyek alkalmasak arra, hogy ezek mentén besoroljuk a közép-európai EP-képviselőket (H4). Az EP különleges intézményi pozíciójából és belső működéséből fakadóan ez a két dimenzió ugyanis minden EP-képviselő életében létező dilemmát fed le. Arra a kérdésre igényel ugyanis stratégiai választ, hogy a képviselet fókusza és műfaji iránya tekintetében mire fordítsa a politikus a szűkös erőforrásait: idejét és energiáját. E két tengely pólusai mentén négy ideáltípus rajzolódik ki. Ebből következően a közép-európai EP-képviselők szereptipológiáját a nemzeti politikusok, az uniós politikusok, a

nemzeti szakpolitikusok és az uniós szakpolitikusok alkotják.

3.5. A közép-európai EP-képviselők szerepválasztására ható tényezők

A többváltozós elemzések egyértelműen igazolták a disszertáció fő kutatási kérdésére megfogalmazott hipotézist, mivel szocio-demográfiai, értékrendbeli és politikai intézményi szocializációs tényezők egyaránt befolyásolják a képviselői szerepfelfogások formálódását (H1). Az intézményi környezet és az egyéni preferenciák egyaránt fontosnak bizonyultak, ami a neoinstitucionalista elméleti keret gyakorlati relevanciáját erősítette meg. Az EP-ben eltöltött idő, az életkor, a korábbi politikai tapasztalat jellege, az európai pártcsalád színezete, a bal-jobb öndefiníció és a jövőre vonatkozó karrierambíciók olyan paraméterek, amelyek ismeretében jó eséllyel meg lehet becsülni a politikus viselkedési stratégiáját. Fontos kutatási eredmény, hogy a politikai-szakpolitikai és az európai-nemzeti tengelyeknek más a gyökere, eltérő változók magyarázzák őket. Előbbi esetében a korábbi politikai tapasztalat és a karrierambíció bír a legnagyobb magyarázó erővel. Utóbbi tengelyen pedig az életkor, a pártcsalád és a bal-jobb önmeghatározás jelzik legpontosabban előre a politikus pozícióját. Az egyetlen változó, amely mindkét dimenzióban segíti a képviselői szerepfelfogás előrejelzését, az EP-ben eltöltött idő (az inkumbencia-faktor).

3.6. A választási rendszerek és a közép-európai EP-képviselők hazai aktivitása

A választási rendszer önmagában nem magyarázza a képviselők szerepválasztásait: zárt listás és preferencia szavazásos listás rendszerekben is előfordul minden politikusi szerep. A preferencia szavazásos rendszer azonban egyértelműen hatással van arra, hogy a politikusok milyen aktívak az EP választási kampányban, illetve mennyire tekintik prioritásnak, hogy a választóik akár személyesen is kapcsolatba tudjanak lépni velük. Jól bizonyítja ezt az, hogy a zárt listás rendszerben megválasztott magyar képviselők minden kampányeszköz használatában passzívak voltak a kampány során, mint azon környező országokból származó kollégáik, akiknek volt lehetőségük egyéni erőfeszítéssel feljebb kerülni a listán. Ha nincs meg a mozgás lehetősége a listán, és az újráválasztás teljes mértékben a pártvezetéssel ápoltság személyes viszonyokon múlik, akkor a választókkal való kapcsolattartás is háttérbe szorul. Ezt igazolja a magyar EP-képviselők példája: sokuknak nem volt saját képviselői irodája a 2009-2014-es ciklusban, és többségük nem tartott személyes fogadóórát sem. Ezzel szemben a cseh, szlovák és szlovén képviselőknek természetes, hogy van saját irodájuk hazájukban, továbbá a cseh és lengyel képviselőknél abszolút prioritás a személyes találkozás

lehetősége a választókkal, és ez a szlovák és szlovén képviselőknél is gyakori esemény otthoni munkájuk során. A választási rendszerre vonatkozó hipotézisnek az a része tehát, amely a kampányaktivításra és az állampolgárokkal ápolat kapcsolatokra vonatkozott, igazolást talált. A hazai közélettel fenntartott kapcsolatok azonban nem erősebbek egyik rendszer esetén sem. A nemzeti párttal és a sajtóval folytatott kapcsolatok mindenki számára fontosak, a hipotézisnek ez a része a kutatási eredmények alapján nem volt igazolható (H5).

3.7. A közép-európai EP-képviselők karrierútjai

A közép-európai képviselők eddigi karrierútjai és jövőbeli karriertervei cáfolják azt a mítoszt, miszerint az Európai Parlament politikai elfekvőként funkcionál. A nemzetközi szakirodalomban az 1990-es évektől kezdve emlegetett jelenség, a szupranacionális elit kialakulásának folyamata a vizsgált öt ország mindegyikében megkezdődött. Az első évtized után már látható, hogy számos olyan tapasztalt, elkötelezett politikus dolgozik Brüsszelben és Strasbourgban, akik az Európai Parlamentre hosszú távú karriercélként tekintenek. Az európai karrierre számos példa akad valamennyi régiós országból, a kétirányú mozgás lehetősége azonban eddig nem mindenütt indult be. Csehországban és Szlovákiában még nem volt olyan politikus, aki EP-képviselőség után kormánytagként vagy még magasabb pozícióban tudott volna hazatérni. Ezzel szemben a magyar EP-képviselők közül két köztársasági elnök (Schmitt Pál és Áder János) és több államtitkár (Győri Enikő, Glattfelder Béla, Becsey Zsolt) is kikerült. Szlovéniába miniszterelnökként tért haza Borut Pahor, és Lengyelországban is több sikeres példa (Andrzej Duda, Anna Fotyga, Lena Kolarska-Bobinska, Rafal Trzaskowski) volt már arra, hogy az európai parlamenti mandátumot egy politikus ugródeszkaként használja fel a nemzeti politika legmagasabb szintjeire való (újbóli) belépéshez. A közép-európai EP-képviselők körében végzett kutatás pedig arra is rávilágított, hogy az EP-ben már csak levezetni tervező politikusok a régióban is kisebbségben vannak: nagyjából harmaduk tekinthető „európai nyugdíjasnak”. Az EP a politikai élet sok útját kínálja a képviselőknek, az eddigi életutak és a jövőbeli ambíciók pedig igazolják e hipotézis közép-európai relevanciáját is (H6).

A politikusi szerepfelfogások alakulása, illetve a karrierutak és karriertervek mutatnak néhány érdekes összefüggést. A kormányzati tapasztalat – amiből a közép-európai képviselőknek európai összehasonlításban is sok van – valószínűbbé teszi az európai fókusz munkájuk során, és kifejezetten jellemző az uniós szakpolitikusok körében. Míg a korábbi kormányzati specializáció jól jön az európai parlamenti közpolitikai szakosodásnál, addig a helyi politikai

vezetés generalistább jellege a politikus típusú szerepfelfogás felé tolja a képviselőket. Érdemes megemlíteni azt is, hogy a szakpolitikus profilú EP-képviselőknél ritkább a nemzeti parlamenti háttér. Ez azt sugallja, hogy uniós specialista munkára gyakrabban hozhatnak be a pártok olyan külsősöket, akik nem a nemzeti parlamenti munkában szocializálódva tanultak bele szakterületükbe.

A szereptípushoz tartozás információt ad a képviselő jövőbeli terveiről is. A közép-európai képviselők jövőre vonatkozó tervei közül ki kell emelni a nemzeti parlamenti mandátum népszerűtlenségét. Az európai fókuszú EP-képviselők közül szinte senki nem tudja magát hosszú távon hazája parlamentjében elképzelni, és a nemzeti fókuszúak között sem kifejezetten népszerű ez a karrierlehetőség. Úgy tűnik, egy EP-képviselői mandátum után a nemzeti parlamenti képviselőséget a legtöbben visszalépésnek tartanak, ami már jóval kevésbé igaz viszont a kormánytagságra. A nemzeti fókuszúak között miniszternek vagy államtitkárnak lenni otthon átlag feletti motivációt jelent. A nemzeti fókuszú képviselők ugyanakkor átlag alatti mértékben preferálták az EP-képviselőséget hosszú távon. Ezzel szemben állnak az uniós fókuszú képviselők, akiknek 60 százaléka tíz év múlva is szívesen lenne EP-képviselő. Az EP-n belüli mobilitási lehetőségek közül ki kell emelni a szakbizottság elnöki pozíciót, amely az uniós szakpolitikusok körében egy viszonylag népszerű perspektíva. A karriertervek megerősítik: a képviselők többsége európai vagy nemzeti politikai karrierben gondolkodik, a visszavonulás előtti nyugodt békeévekben gondolkodók jelentős kisebbségben vannak az Európai Parlamentben.

3.8. A közép-európai képviselők szerepei és az EP-n belüli tevékenységek

Az EP-n belüli és kívüli tevékenységek trendjei demonstrálják, hogy a szerepfelfogások megrajzolásához felhasznált dimenziók a képviselők viselkedésében is tetten érhetők. A policy és politics irányultág közötti különbségek nagyon látványosak a hivatalosan dokumentált európai parlamenti műfajokban (H7). A riportéri és véleménykészítői feladatokban, illetve a módosító indítványok készítésében jóval aktívabbak a szakpolitikus profilú képviselők, mint a politikusok. A generalistább, politikus profilú képviselők legfőképpen a parlamenti felszólalásokat kedvelik, de az uniós politikusok a más uniós intézményekhez benyújtható parlamenti kérdések műfajában is aktívak. Az a tény, hogy a szakpolitikusok a policy-műfajokban magasan átlag feletti aktivitást mutatnak, nem jelenti azt, hogy a politikaibb jellegű eszközökkel (parlamenti felszólalás, állásfoglalási indítvány, parlamenti kérdés, írásbeli nyilatkozat) ne élnének. Az uniós szakpolitikusok számítanak az Európai Parlament leginkább mindenevő képviselőinek – amellet, hogy a legtöbb

szakpolitikai munkát ők végzik, politikai jellegű aktivitásuk nem marad el a politikus profilú képviselőktől. Ez tehát egy általános hiperaktivitást mutat az uniós szakpolitikusok részéről, amely legalább átlagos politikai és átlag feletti szakpolitikai munkát jelent. A politikus profilú képviselők általánosságban némileg passzívabbak, mint szakpolitikus kollégáik: távolságtartásuk a szakpolitikai munkától erős, viszont munkájukon belül egyértelműen előtérbe kerülnek a politikai eszközök.

3.9. A közép-európai képviselők szerepei és az EP-n kívüli tevékenységek

Az EP-n belül a várakozásnak megfelelően jól kijön a policy-politics törésvonal, az EP-n kívüli tevékenységek gyakoriságát vizsgálva viszont csak részben igazolódik az európai-nemzeti fókuszok közötti különbség. Ennek fő oka az uniós szakpolitikusok már említett sokoldalúsága. Ők nemcsak az uniós intézményrendszerben építenek erős kapcsolati hálót, de a hazai közéletre is figyelmet fordítanak. Az európai-nemzeti fókuszokból következő hipotézis, miszerint a nemzeti fókuszú képviselők szorosabb kapcsolatot ápolnának a hazájuk közéletével, csak részben teljesül: az uniós politikusokkal szembeállítva a különbség valóban látványos a nemzeti politikusok és szakpolitikusok javára. Más szavakkal: a nemzeti fókuszú EP-képviselőkre igazolódik a hipotézis, az európai fókuszúak közül azonban csak a politikus profilú képviselőkre (H8). Utóbbiak esetében az uniós fókusz gyengíti a motivációt a sajtóval és az állampolgárokkal való kapcsolattartásra. A fő kutatási kérdésre megfogalmazott hipotézis második felére vonatkozóan azt válaszolhatjuk, hogy van különbség az egyes szerepfelfogások között az EP-n belüli és kívüli tevékenységek terén, de míg a szakpolitikai és politikai irányultság élesen kijön az EP-n belül, addig a nemzeti-európai fókusz közötti különbség kevésbé tisztán látszik az EP-n kívüli munkában, köszönhetően az uniós szakpolitikusok hiperaktivitásának (H1).

Az EP-n kívüli kapcsolatok terén néhány esetben a szakpolitikai-politikai tengely jelentősége is azonosítható. Az Európai Bizottsággal szinte kizárólag csak a szakpolitika iránt nyitott képviselők keresik a kapcsolatot, és főként velük szeretnének találkozni a lobbisták és más szervezett érdekcsoportok. A politikus profilú képviselőknek ezekkel a szereplőkkel szinte semmilyen kapcsolata nincs. Ez érthető, egyrészt az Európai Bizottság erőteljesen szakpolitikai jellege miatt, másrészt azért, mert a lobbisták pontosan tudják, hogy a közpolitikai dossziéokra a szakpolitikusokon keresztül lehet hatást gyakorolni.

A disszertációban felvázolt politikusi szerepfelfogások koherens attitudinális és viselkedési struktúrákká állnak össze, de ez nem jelenti azt, hogy a képviselők ne lehetnének nyitottak

többféle irányba. Ahogy a politikusi szerepekről szóló irodalomban általában, úgy ebben az esetben sem kizárólagos, hanem domináns szerepekről beszélhetünk. A vegytiszta szerepek ritkák, ezek a kategóriák arra alkalmasak, hogy a képviselők leginkább jellemző arcát mutassák be. A cseh, lengyel, magyar, szlovák és szlovén képviselőkről rendelkezésre álló gazdag adatháttérnek köszönhetően a szerepekben egyesíteni lehetett a szerepfelfogást és a képviselők tevékenységeit. Ezzel a közép-európai EP-képviselők példáján keresztül közelebb kerültünk annak megértéséhez, hogy az európai parlamenti képviselőket mik motiválják, milyen intézményi és politikai adottságok között kell kialakítaniuk viselkedési stratégiájukat, és a felvett szerepek hogyan függenek össze a mindennapi képviselői tevékenységekkel.

4. Főbb hivatkozások

Andeweg, Rudy B. [2012]: The consequences of representatives' role orientations: attitudes, behaviour, perceptions. In: Blomgren, M. - Rozenberg, O. (eds.): *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. Routledge, London. pp. 66-84.

Ágh Attila [1998]: Az EU közpolitikai intézményei és folyamatai. *Politikatudományi Szemle*, 7(1) pp. 149-166.

Beauvallet, Willy – Lepaux, Victor – Michon, Sébastien [2013]: Who are the MEPs? A Statistical Analysis of the Backgrounds of Members of European Parliament (2004-2014) and of their Transformations. *Études Européennes*. www.etudes-europeennes.eu - ISSN 2116-1917

Bíró-Nagy András [2010]: Európai Parlament: Politikai elfekvő vagy ugródeszka? In: *Kommentár*, 5(2), pp. 97-107.

Blomgren, Magnus – Rozenberg, Olivier [2012]: *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. Routledge, London. DOI: [10.4324/9780203126493](https://doi.org/10.4324/9780203126493)

Bowler, Shaun - Farrell, David [1993]: Legislator shirking and voter monitoring: impacts of European Parliament electoral systems upon legislator/voter relationships. *Journal of Common Market Studies*, 31(1), pp. 47-71. DOI: [10.1111/j.1468-5965.1993.tb00447.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.1993.tb00447.x)

Corbett, Richard–Jacobs, Francis Brendan–Shackleton, Michael (2011): *The European Parliament*. 8th Edition, John Harper Publishing, London.

Cotta, Maurizio [1984]: Direct Election of the European Parliament: A Supranational Elite in the Making? In: Reif, K. (ed.): *European Elections 1979 and 1984: Conclusions and Perspectives from Empirical Research*. Quorum, Berlin, pp. 122-127.

Farrell, David – Scully, Roger [2003]: MEPs as Representatives: Individual and Institutional Roles. *Journal of Common Market Studies*, 41: pp. 269-288. DOI: [10.1111/1468-5965.00422](https://doi.org/10.1111/1468-5965.00422)

Farrell, David - Scully, Roger [2007]: *Representing Europe's Citizens? Electoral Institutions and the Failure of Parliamentary Representation*. Oxford University Press, Oxford.

- Hix, Simon – Høyland, Bjorn [2013]: Empowerment of the European Parliament. *Annual Review of Political Science* 16: pp. 171-189. DOI: [10.1146/annurev-polisci-032311-110735](https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-032311-110735)
- Hix, Simon – Raunio, Tapio – Scully, Roger [2002]: Fifty Years On: Research on the European Parliament, *Journal of Common Market Studies*, 41(2), pp. 191-202. DOI: [10.1111/1468-5965.00418](https://doi.org/10.1111/1468-5965.00418)
- Hix, Simon – Noury, Abdul – Roland, Gerald (2007): *Democratic Politics in the European Parliament*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hix, Simon – Noury Abdul [2009]: After Enlargement: Voting Patterns in the Sixth European Parliament. *Legislative Studies Quarterly*. 34(2), pp. 159-174. DOI: [10.3162/036298009788314282](https://doi.org/10.3162/036298009788314282)
- Hurka, Steffen – Kaeding, Michael [2012]: *Report Allocation in the European Parliament after Eastern Enlargement*. *Journal of European Public Policy*. 19(4), pp. 512-529. DOI: [10.1080/13501763.2011.609720](https://doi.org/10.1080/13501763.2011.609720)
- Ilonszki Gabriella (2009): *Képviselők és képviselőlet Magyarországon a 19. és a 20. században*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Ilonszki Gabriella (2012): *Role stability in the context of institutional and positional change*. In: Blomgren, M. - Rozenberg, O. (eds.): *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. Routledge, London. pp. 162-183.
- Ilonszki Gabriella - Jáger Krisztina (2006): A magyarországi delegáció az Európai Parlamentben 2004-2006: hasonlóságok és eltérések. In: Hegedűs István (szerk): *A magyarok bemenetele. Tagállamként a bővülő Európai Unióban*. DKMKA, Budapest. pp. 215-238.
- Judge, David – Earnshaw David [2008]: *The European Parliament*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, Hampshire.
- Katz, Richard [1997]: Representational Roles. *European Journal of Political Research*, 32 (2), pp. 211–226. DOI: [10.1111/1475-6765.00339](https://doi.org/10.1111/1475-6765.00339)
- Mansfeldová, Zdenka [2011]: Central European Parliaments over two decades – Diminishing Stability? Parliaments in Czech Republic, Hungary, Poland and Slovenia. *Journal of Legislative Studies*. 17(2), pp. 128-146. DOI: [10.1080/13572334.2011.574023](https://doi.org/10.1080/13572334.2011.574023)
- McElroy, Gail [2006]: Committee Representation in the European Parliament. *European Union Politics*, 7(1), pp. 5-29. DOI: [10.1177/1465116506060910](https://doi.org/10.1177/1465116506060910)
- Navarro, Julien [2008]: *Parliamentary roles and the problem of rationality: an interpretative sociology of roles in the European Parliament*. Paper presented at “Parliamentary and representative roles in modern legislatures”, European Consortium for Political Research Joint Sessions of Workshops, Rennes, France. pp. 1-27.
- Navarro, Julien [2012]: The cognitive rationality of role choices. Evidence from the European Parliament. In: Blomgren, M. - Rozenberg, O. (eds.): *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. Routledge, London. pp. 184-210.

Norris, Pippa (1999): Recruitment into the EP. In: Katz, R.S. – Wessels, B.: *The European Parliament, the National Parliaments and European Integration*. Oxford University Press, Oxford. pp. 86-104.

Raunio Tapio [2000]: Losing independence or finally gaining recognition? Contact between MEPs and national parties. *Party Politics*. 6(2), pp. 211–224. DOI: [10.1177/135406880006002006](https://doi.org/10.1177/135406880006002006)

Reif, Karlheinz – Schmitt, Hermann [1980]: Nine Second-Order Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. *European Journal of Political Research*, 8: pp. 3-44. DOI: 10.1111/j.1475-6765.1980.tb00737.x

Saalfeld, Thomas – Müller, Wolfgang C. [1997]: *Members of Parliament in Western Europe: Roles and Behaviour*. Routledge, London.

Scarrow, Susan E. [1997]: Political Career Paths and the European Parliament. *Legislative Studies Quarterly*, 22: pp. 253-263. DOI: [10.2307/440385](https://doi.org/10.2307/440385)

Scully, Roger – Hix, Simon – Farrell, David [2012]: National or European Parliamentarians? Evidence from a New Survey of the Members of the European Parliament. *Journal of Common Market Studies*. 50(4), pp. 670-683. DOI: [10.1111/j.1468-5965.2012.02250.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2012.02250.x)

Searing, Donald [1994]: *Westminster's World: Understanding Political Roles*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Semenova, Elena – Edinger, Michael – Best, Heinrich [2014]: *Parliamentary Elites in Central and Eastern Europe. Recruitment and Representation*. Routledge, London. DOI: [10.4324/9781315857978](https://doi.org/10.4324/9781315857978)

Strøm, Kaare [1997]: Rules, reasons and routines: Legislative roles in parliamentary democracies. *Journal of Legislative Studies*, 3(1), pp. 155-174. DOI: 10.1080/13572339708420504

Strøm, Kaare [2012]: Roles as strategies: towards a logic of legislative behavior. In: Blomgren, M. - Rozenberg, O. (eds.): *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. Routledge, London. pp. 85-100.

Thomassen, Jacques – Schmitt, Hermann [1999]: Political Representation and Legitimacy in the European Union. In Schmitt, H. and Thomassen, J. (eds): *Political Representation and Legitimacy in the European Union*. Oxford University Press, Oxford, pp. 3–22. DOI: [10.1093/0198296614.003.0001](https://doi.org/10.1093/0198296614.003.0001)

Verzichelli, Luca – Edinger, Michael [2005]: A critical juncture? The 2004 European elections and the making of a supranational elite. *Journal of Legislative Studies*. 11(2): pp. 254-274. DOI: 10.1080/13572330500166618

Wahlke, John C. – Eulau, Heinz - Buchanan, William - Ferguson, Leroy C. [1962]: *The Legislative System: Explorations in Legislative Behaviour*. Wiley, New York.

Wessels, Bernhard [1999]: Whom to Represent? Role Orientations of Legislators in Europe. In Schmitt, H. and Thomassen, J. (eds): *Political Representation and Legitimacy in the European Union*. Oxford University Press, Oxford, pp. 209–34. DOI: [10.1093/0198296614.003.0010](https://doi.org/10.1093/0198296614.003.0010)

Yordanova, Nikoleta [2009]: The Rationale behind Committee Assignment in the European Parliament: Distributive, Informational and Partisan Perspectives. *European Union Politics*, 10 (2): pp. 253-280. DOI: 10.1177/1465116509103377

Zittel, Thomas [2012]: Legislators and their representational roles: strategic choices or habits of the heart? In: Blomgren, M. - Rozenberg, O. (eds.): *Parliamentary Roles in Modern Legislatures*. Routledge, London. pp. 101-120.

5. A témakörrel kapcsolatos saját (ill. társszerzős) publikációk jegyzéke

Referált szakmai folyóiratcikk magyar nyelven

1. Bíró-Nagy András [2015]: Közép-európai EP-képviselők és szerepeik. Viselkedési stratégiák az Európai Parlamentben. In: *Politikatudományi Szemle* (24) 2., pp. 91-119.
2. Bíró Nagy András [2010]: Európai Parlament: politikai elfekvő vagy ugródeszka? In: *Kommentár* (5) 2., pp. 97-107.

Műhelytanulmány magyar nyelven

3. Bíró Nagy András – Boros Tamás – Varga Áron [2012]: *Euroszepticismus Magyarországon*. Friedrich Ebert Stiftung: Budapest.

Konferencia kiadvány magyar nyelven

4. Bíró Nagy András [2010]: Kivel tartanak? Pártkohézió az Európai Parlamentben. In: *XI. RODOSZ Konferencia-kötet*. Metaforma: Kolozsvár, pp. 27-44.

Könyvfejezet idegen nyelven

5. Bíró Nagy András [2011]: Party cohesion in the European Parliament after enlargement. In: Arató Krisztina et al. (szerk.): *Structures and Futures of Europe*. Ad Librum: Budapest, pp. 115-128.